

το ζητούμενο ποσό, και εκείνος ανταπαντά³² ότι κάλεσε τον Ζαβό γι' αυτό, ο οποίος συνέταξε λεπτομερειακό απολογισμό, με όλα τα σχετικά αποδεικτικά, και τον προϋπολογισμό που επισυνάπτεται (δεν υπάρχει στα ΓΑΚ), αλλά και ότι ο αρχιτέκτονας πήγαινε στο Ναύπλιο για περισσότερες εξηγήσεις. Σύντομα ο Κυβερνήτης δίνει εντολή στην επί της Οικονομίας Επιτροπή να πληρώσει στον Ζαβό 4531,55 φ., τόσο για τα έξοδα που έγιναν δύο και για το ποσό του προϋπολογισμού, σημειώνοντας ότι, μετά την αποπομπή της οικοδήμης, θα συνταχθεί ο τελευτικός απολογισμός³³, ενώ με παράλληλο έγγραφό του³⁴ πληροφορεί ανάλογα και τον Τοποτρητή.

Πάντως, από τον Δεκέμβριο φαίνεται να έχει αρχίσει μετακόμιση προς το νέο κτίριο του σχολείου, όπως συνάγεται από αναφόρα του δασκάλου Ν. Φανδρόδη³⁵ προς τον Γραμματέα της Παιδείας, όπου σημειώνεται ότι «προ τριών μηνών περίπου (γράφει στις 20 Μαρτίου) έγινε μετακόμιση των θρανίων του Αλληλοιδιδακτικού «εἰς το νεωστί ωκοδομηθέν», προσθέτει ότι ο αριθμός των μαθητών είναι 123, γιατί «οι επιλοποιοι απεμακρύνθησαν μεν διά την πρωσωπίν ανωμαλίαν του σχολείου, προέκεινθεσσαν από την μετακόμιση των σκευών, περιμένουν δε ανυπόμονάς την του νέου εγκαίνιαν για να συρρεύσωνται εις αυτό». Τις ίδιες μέρες, άλλωστε, ο Τοποτρητής διαβιβάζει προς τη Γραμματεία της Παιδείας ομαδική αίτηση πολλών Αργείων, με την οποία ζητούσαν την ανέγερση και νέου κτιρίου, για το Ελληνικό Σχολείο που λειτουργούσε στην πόλη³⁶.

Στις 5 Μαΐου ο Τοποτρητής διαβιβάζει στη Γραμματεία της Παιδείας τον τελευταίο λογαριασμό του Ζαβού, από 915,7 φ., «δι' όσα τελευταίας έγιναν έξοδα εις πράγματα αναγκαία του Σχολείου»³⁷, και ζητεί την εξόρθηση του. Στο πάνω μέρος του λογαριασμού γράφει ο Ζαβός, με ημερομηνία 3 Μαΐου:

³²Η κατοικεί της εν 'Αργει Αλληλοιδιδακτική σχολή ελαύνε τέλος. Η χρηματική περιλήψη συναγεργεταις εις φοινίκες 15.624,45 φ. «Η ταυτη ποσότητα δεν εφέσσον διά να πληρωθούν τα τελευταία αναγκαία πράγματα, όπου έγιναν εις την οικοδόμηση, με το να υπερβεί το έξοδα από τα εσόδα φοινίκες 915,75 φ. και διά τούτο σας καταγράφω λεπτομερώς τους δύοντας εδουλεύσανταν και έδουσαν υπήν (...).

Από τις σχετικές έγγραφές αντι-

γράφουμε εκείνη για το «δώμα του περιστύλου με κουρασάνι». Ο Γραμματέας της Παιδείας έδωσε την έγκριση του³⁸.

Στις 9 το πρωί της 11 Ιουνίου 1831 έγιναν τα εγκαίνια του κτιρίου του Αλληλοιδιδακτικού Σχολείου, ένα ακριβώς χρόνο, παρά μια μέρα, από την τελετή για τη θεμελίωση του κτιρίου. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι, από τα στοιχεία που έχουμε εντοπίσει, δεν φαίνεται να συντηρήθηκαν γενικά να γίνονται εγκαίνια δημοσιών κτίρων κατά την καποδιστριακή εποχή και, πάντως, θεωρούμε ότι για κανένα άλλο κτίριο, πλην του ορφανοτροφείου της Αίγανας, δεν δόθηκε ανάλογη επισημότητα. Στη «Γεν. Εφημερίδα», στο φύλλο της 17 Ιουνίου, και στην «Αιγαίναια», περίπου μετά ένα μήνα, διδέσται ευρεία δημοσιότητα στο γεγονός, στα ΓΑΚ έχουν σωθεί τα κείμενα των λόγων του Μητροπολίτη Ηλιουπόλεως Ανθίμου, του Τοποτρητή Ν. Μαυρομάτη και εκπροσώπου των μαθητών, που κατά σειρά μίλησαν στα εγκαίνια. Ο ίδιος ο Καποδιστριας ήταν παρών και παρέμεινε, μάλιστα, στο «Άργος επι τρεις μέρες, πράγμα που θεωρείται αξέιδολο για το μνημονεύει σε επιστολή του. Ήταν παρούσες, κατά τη «Γεν. Εφημερίδα», οι τοπικές αρχές, οι αξιωματικοί του Στρατάνων του ιππικού και του Ταξιαρχικού σώματος, οι πρόρκτοι και πλήθως πολιτών³⁹.

Από τους λόγους που εκφωνήθηκαν, «διάπιπουρς» και εμπνευσμέ-

νους, σημειώνουμε ότι κύριες αναφορές τους καυτηριάζουν την αμάθεια, εκθείάζουν το γιγάντιο έργο της Κυβερνήσης για την Παιδεία, και χαράζουν προσπικές για το μέλλον. Κατά την «Γενικήν Εφημερίδα», ο λόγος του εκπροσώπου των μαθητών έκανε ζωηρή εντύπωση στο ακροατήριο, αλλά διαπιστώνουμε ότι και αποπνεύει έντονα πνεύμα προσωποπλάτιας. Και οι τρεις ομιλητές ξύπνησαν τη φιλοτιμία των παρισταμένων ώστε, στο τέλος της τελετής, να οργανωθεί έρανος, με σκοπό την εκτέλεση νέων κοινωφελών έργων στην πόλη (Ελληνικό Σχολείο, οίκημα για τον Αρχιεπίσκοπο, επισκευή παλαιών υδραγωγείων), που συγκέντρωσε 5.250 φ., από τους οποίους οι 3.000 προσφέρθηκαν από το προσωπικό βαλάντιο του Κυβερνήτη⁴⁰.

Αλλά από το σχετικό δημόσιευμα της «Γεν. Εφημερίδος» πληροφορύμαστε και κάτι όλων σημαντικό, για τη γνώση του τι ακριβώς οικοδομήθηκε, δηλαδή ότι, εκτός από το κτίριο του σχολείου, οικοδομήθηκε, τελικά, και κτίριο για κατοίκια του δασκάλου, «όπου η μήπτη του ίδιου διδάσκει τα κοράσια των πολιτών, όσοι εμπιποτεύονται εις αυτήν την ανατροφήν των ίδιων τέκνων».

Στα ΓΑΚ έχουν σωθεί έγγραφα που δίνουν μια ιδέα για τα έξοδα που απαιτούνταν για τη λειτουργία του σχολείου (61,96 φοίνικες για την περίοδο μεταξύ 12 Μαΐου και 9 Δεκεμβρίου 1830)⁴¹, αλλά και πληροφορούν για κάποιες άλλες

Νότια άψη και οψη από ΒΑ, όπου φαίνεται η τόπη μάντρα, αλλά και η μεγάλη πύλη της αυλής, πιθανώτατα η αρχική που κατεδαφίστηκε (από το έργο του Βασ. Γ. Παπαγεωργίου «Ο Καποδιστριας εις την εκπαίδευσιν», Αθήνα 1939).

διοικητικές λεπτομέρειες.

Για τη σημασία της ανέγερσης του σχολείου αναφέρουμε και το ότι, όταν λίγο πριν τη δολοφονία του Καποδιστρίου έφθασε στην Ελλάδα ως σύμβουλος του βασιλιά της Βαυαρίας ο Τίρες, δόθηκε εντολή από τον Καποδιστρίου να αδηγηθεί, κατά την επίσκεψή του στο Αργός, εκτός από το αρχαίο θέατρο, και στο κτίριο του Αλληλοδιδακτικού⁴⁰.

Τη δολοφονία του Κυβερνήτη ακολούθησε αρχικά υπόχυγη και, κατόπιν, σταδιακή και γρήγορη διάλυση. Μέσα στον Οκτώβριο του 1831 γίνεται προστάθμα συνκροτηθεί Εθνουσμέλευση στο Αργός. Για τις συνεδριάσεις της επιλέγεται το κτίριο του Αλληλοδιδακτικού και ο Λ. Ζαΐδος επιστατεί σε εργασίες για τη σχετική διαρρύθμιση των αιθουσών, για τις οποίες διαπανώται 182,74 φ². Πάντως το σχολείο φίνεται σε έβασκολουσθεί να λειτουργεί, ακόμα, στο τέλος του 1831⁴¹. Με τις ανωμαλίες που ακολουθούν, διαλύεται και το σχολείο, και μάλιστα ο Ν. Φανδρίδης παραμένει απλήρωτος όχι μόνο για τους πρώτους τέσσερις μήνες του 1832, αλλά και ως προς τα έδοδα του σχολείου για ολόκληρο το 1831⁴².

Τον Ιούνιο του 1832 αποφασίζεται να συνεδρίασουν στο σχολείο οι εθνικοί πληρεξούσιοι, πράγμα που δημιουργεί νέο πρόβλημα για την επαναλειτουργία του, δεδουλεύοντας ότι έχει μεταβληθεί σε ερείπιο το κτίριο όπου το αλληλοδιδακτικό λειτουργούσαν παλιότερα⁴³. Γι' αυτό και ο Φανδρίδης ζητάει να μπορέσει να συνεχίσει τη διαδασκαλία του στο οίκημα του δασκάλου. Τελικά, τον Οκτώβριο, όταν παί και ο Λ. Ζαΐδος έχει φύγει οριστικά από το Αργός και μετά από προφορική εντολή της Γραμματείας επί της Παιδείας, ο Φανδρίδης επιστρέφει στο Αργός, όπου η κατάσταση κάπως έχει προσχάσει και ο γονείς εκδήλωνται την επιθυμία να ξαναρχίσουν τα μαθήματα. Αλλά ο Φανδρίδης σημειώνει σε σχετική αναφορά του:

«Η φέροντας του καταστάσης έγινε τοσούπι, ώστε είναι οδυντον ανευπαίκεις ύψη αρχήν παρθόνος εις αὐτό, επειδή λείπουν θύρα, το πλειστονέρος των παρθόνων και όλα τα γραφεία και καθίσματα αυτού»⁴⁴.

Και συμπληρώνει ότι, εκτός από τις αντίστοιχες επισκευές που πρέπει να γίνονται, χρειάζεται να δοθούν και βιβλία, πίνακες, αβάκια

και άλλα «προπαρασκευαστικά μέσα», για τα οποία επανέρχεται με νέες αναφορές του, τον Νοέμβριο και τον Δεκέμβριο, αίτημα που υποστηρίζει και η Τοποτήρηση⁴⁵. Η Γραμματεία της Παιδείας φροντίζει να σταλεί κάποια ποσότητα τεχνικού υλικού για διδασκαλία, αλλά «επεύχεται να αποτελέσματα των προσπαθειών του διδασκάλου υπέρ της επαναρρόθωσης του σχολείου τούτου, προς το οποίον δεν αμφιβάλλεται ότι θα συντέλεσε και η Τοποτήρησης αύτη το όστον ανέχεται». Δηλαδή, το Υπουργείο Παιδείας νίπτει τα χειράς του... Από την ίδια απάντηση του γίνεται γνωστό ότι τα μαθήματα είχαν χαραχθεί σε ιδιωτικό οίκημα⁴⁶.

Το κτίριο του σχολείου κατά την Οθωνική εποχή (1833-1862)

Μετά από έρευνα φακέλων του Οθωνικού αρχείου των Γ.Α.Κ., εντοπίσαμε πολλά έγγραφα που αναφέρονται στην εκπαίδευση στο Αργός και στις κτιριακές ανάγκες. Φοίνισται ότι κατά τα πρώτα χρόνια της περιόδου αυτής (1834-1840) το Αλληλοδιδακτικό και το Ελληνικό σχολείο της πόλης γκεκάθισταν σε ένα από τα κτίρια του «Δημ. Καταστήματος», το οποίο και υφίσταται κάποιες διαρρύθμισεις, ενώ τίθεται θέμα για το πού ανήκει το κτίριο του Αλληλοδιδακτικού, που τότε, αλλά και κατά περιόδους μετεπέιται, χρησιμοποιείται για τις ανάγκες του Στρατώνα. Πριν αναφέρθω σε κάποια έγγραφα αυτής της περιόδου, θεωρώ χρήσιμο ν' αρχίσω με ένα έγγραφο την Γραμματεία επί των Εσωτερικών, αμέσως μετά την άφιξη του Όθωνα, Χρηστίδη, προς τον Γραμ-

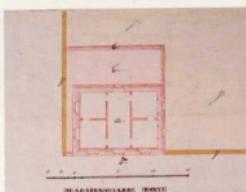
ματέα επί της Οικονομίας, στο οποίο, αν και το αντικαποδιστριακό πνεύμα είναι έδολο, υπάρχουν χρήσιμες πληροφορίες για την κατάσταση του σχολείου. Γράφει ο Χρηστίδης⁴⁷:

«Βρού. Διοτί σε τους όρη πολλές συνενθέψεις συχναίωνται, τα δε διττά εδάφης της Κυβερνήσεως. Γονδιότι εκ των δειπέρων τούτων, εις μερικό ελεύθερων υπερόγκο προστίθησαν, κωδωνές τον Αλληλοδιδακτικόν των Αργούς, διότι την οικοδόμησην του οποίου επιτρέπονται υπό τις 40.000 φύνικος (sic), εν αιτίᾳ την Ανατολικήν Ελλάδαν με 28.000 φύνικος συνηρπήσθησαν δύο τοικαία σχολέα, κατά την αναφορά του Τόπου Επιτροπής της Επαρχίας Αργούς. Επομένως διαφέρουν ένα ελάχιστον δρόμον, προσδιορίζονται 4.000 δραχμαίς δι το εκάπιον οικοδόμην, υποτιθέμενου πάντοτε ότι ο τόπος βίελαι πρέπει εδήνκος, και τη συνεισφορά των κατοίκων ανάλογος».

Και προσθέτει ότι υπήρχε και συμβολή των Φιλελλήνων βοηθημάτων, τα οποία επάγμαν ως υπάρχουν.

Στα μέσα του 1834 τίθεται το θέμα της κυριότητας του κτίριου και εντοπίσαμε μία πρώτη γνώμη του Υπουργ. Συμβουλίου, της 3 Νοεμβρίου, σύμφωνα με την οποία αυτό μπορούσε να αφεθεί στην Κοινότητα του Αργούς, για να χρησιμεύσει ως κοινοτικό σχολείο⁴⁸.

Στο τέλος του ίδιου χρόνου, σε έγγραφο του Υπουργείου Παιδείας προς την Αντιβασιλεία⁴⁹, γίνεται λόγος για το κτίριο του αλληλοδιδακτικού που χρησιμοποιείται από τις στρατιωτικές Αρχές, ενώ τα μέθυμα του σχολείου γίνονται σε αιώνιουσα του πρώτη «Δημ. Καταστήματος» (μάλιστα, του δικαστηρίου)⁵⁰. Σε παρόμιο έγγραφο, προς την 20 Μαρτίου 1835⁵¹, όπου αναπτύσσονται διά μακρών επιχειρήματα υπέρ της αλληλοδιδακτικής μεθόδου και, επομένως, και της ανάγκης χρησιμοποίησης των αλληλοδιδακτικών σχολείων, υπάρχουν στοιχεία για το κτίριο του Αργούς. Συγκεκριμένα, της 300 μαθητών, ότι αποτελούσε το μόνιμο κτίριο δημοσίου σχολείου στην Ελλάδα το οποίο μπορεί να θεωρηθεί ως αρπάγη της περίοδου πλήρεις για την υπηρεσία του, ότι είναι μεγάλο και ευρύχωρο, κατά ληλα διαρρυθμισμένο εσωτερικά, με μικρή αυλή και αιθουσα όπου μπορούν να συγκεντρώνονται οι μαθητές πριν από την αρχή των μαθημάτων, με τρεχουμένο νερό, ενώ διπλά από αυτό βρίσκεται άλλη αυλή, περιτοιχισμένη, με την κατοικία του δασκάλου - διαπιστώνται ότι είχε εφαρμοστεί πλήρως το σχέδιο του Λ. Ζαΐδου για την περίπτωση αυτή. Τέλος, εκ-

Εγχώριο σχέδιο του Λ. Ζαΐδου για το σπίτι του δασκάλου, στην αυλή του αλληλοδιδακτικού (από τα Γ.Α.Κ. φωτ. Ph Collet).

φραζόταν η σκέψη ότι το εσωτερικό του σχολείου θα μπορούσε να χωριστεί ώστε να στεγάσει και σχολείο κοριτσιών.

Η ακριβής τύχη του σχολείου δεν έχει διευκρινισθεί για την μετέπειτα οιωνική περίοδο, και πάντως έχουμε εντοπίσει στην εφημερίδα του Ναυπλίου «Ο 'Αργος» απόσπασμα άρθρου αφερεμένου στο «Άργος», το 1844⁵⁹, στο οποίο κατά λέξην αναφέρεται ότι «το ωραίον του αλληλοδιδακτικού σχολείου κατάστημα το επί Καποδιστρίου διδασκόντων εξόδων ανεγέρθεν, απημέληθη, κατερειώθη και σήμερον χρησιμεύει ως αχυρών» – προφανώς για τη μονάδα του Ιππικού.

Από το 1870 έως το 1965

Για την περίοδο αυτή οι πληροφορίες μας προέρχονται αποκλειστικά από τον τοπικό τύπο. Επιτά, για το 1873 μαθαίνουμε ότι ο δημαρχός Παπαλέξηπούλους επισκευάζει το «παλαιόν, μεγαλοπρεπές δημοτικόν σχολείον το οικοδομηθέν υπό τον μακαρίου Καποδιστρία», ώστε να χρησιμοποιηθεί ας δημοτικό σχολείο των αρρένων, ότι διατέθηκε για τον σκοπό αυτό μεγάλη ποσότητα χρημάτων, ενώ η εφημερίδα που δίδει την ειδηση⁶⁰ προτείνει να ανεγέρθει αιθουσα για τη συνδικάτη των δημοδιδασκάλων της αλληλοδιδακτικής μεθόδου. Ιωάν, από το δημοσεύεμα αυτό, θα πρέπει να σχηματίσουμε την πρώτη υπόθεση για ανυπόρεια, πλέον, του οικήματος του δασκάλου.

Δεκαεννέα χρόνια αργότερα, το κτίριο κινδυνεύει να καταρρεύσει και, κατά δημοσίευμα της εποχής⁶¹, αυτό συμβαίνει «από καιρού», ενώ οι τοπικοί αρμόδιοι ζήτησαν την επειγόντως επισκευή του, με ειδικά αποστέλλοντα μηχανικό, επειδή «διασαλευθειών των δοκών αίτινες συγκρατούσι την στέγην του καταστήματος τούτου και αετώματα, επίκειται η πτώσις αυτών, φόβος δ' υπάρχει μηχανικός ημέραν τινά καπαλάκωσι και θάψει περὶ τας πεντακοσίας αθώας υπάρξει». Γι' αυτό και συνιστάται το κλείσιμο του σχολείου, αν δεν γίνουν γρήγορα οι επισκευές.

Δεν πέρασε ενάμισης μήνας και η στέγη κατέρρευε, τη στιγμή που οι δάσκαλοι είχαν διακόψει, πριν

λίγες μέρες, τα μαθήματα, προβλέποντας την εξέλιξη των πραγμάτων⁶². Οι μαθητές, τότε, μεταστεγάστηκαν προσωρινά σε αίθουσες των Στρατώνων του Καποδιστρία⁶³. Λίγο αργότερα δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδη της Κυριωτήσως διακήρυξη μειοδιτικής δημοπρασίας για ανακαίνιση του σχολείου, και μάλιστα συντάχθηκε σχέδιο από τον μηχανικό Παπαθωδρίδη για χωρισμό του κτηρίου σε τέσσερις αίθουσες, ενώ η εφημερίδα που δημοσιεύει την ειδηση προσθέτει ότι, από την εποχή του Καποδιστρίου, δεν είχε γίνει καμά αξιόλογη επισκευή⁶⁴. Ως τα αρχές του 1894 δεν έχουν αρχίσει εργασίες επισκευών⁶⁵. Οι εργασίες αρχίζουν και ο τοπικός Τύπος γκρινάζει ότι δεν προωρώνεται γρήγορα. Ολοκληρώνονται πάντας προς το τέλος του 1894, με εργολάβο τον Κ. Θεωνά, που είχε αναλάβει την κατασκευή της νεοκλασικής αγοράς πέντε χρόνια νωρίτερα, αλλά το κτίριο δεν παραδίδεται αμέσως για διδασκαλία⁶⁶.

Τότε γίνεται, σε αίθουσά του, και η ιδρυτική συνέλευση του μακρόβιου τοπικού πολιτιστικού συλλόγου «Ο Δανάσσας», αλλά και οι επόμενες συνελεύσεις του⁶⁷, ενώ στο προαύλιο του, και για μεγάλο διάστημα, διεξάγονται η ετήσια εμποροπανήγυρης του 'Αργους⁶⁸. Σε αίθουσά του τελείται, την 1η Οκτωβρίου του 1900, με ομιλήτη τον τοπικό ιστορικό Δημ. Βαρδούνιώτη, πολιτικό μνημόσυνον του Ιω. Καποδιστρία, με μεγάλη προσέλευση κατοίκων και πρωσιποτήτων του 'Αργους και του Ναυπλίου, αλλά και με εκπρόσωπους των Κερκυραίων της Αργιλόδας⁶⁹. Σε αίθουσά του γίνονται και άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις⁷⁰, ενώ, από δημοσίευμα του 1911⁷¹, ο διευθυντής του σχολείου εμφανίζεται να κατοικεί, με την οικογένειά του, μέσα σε αυτό⁷².

Κατά τους βαλκανικούς πολέμους, και άταν οι Στρατώνων του Καποδιστρία μετατρέπονται σε στρατόπεδο Τούρκων αιχμαλώτων, ζητείται το κτίριο του σχολείου για να μετακομίσει, εκεί, η φρουρά των Στρατώνων⁷³. Στις επόμενες δεκαετίες δεν επιστρέψουν στον Τύπο νέες εργασίες, οι οποίες, όμως, φαίνεται ότι έγιναν μετά το 1932, όπως φαίνεται από σχέδιο των αρχείων της Τ.Υ. της Νομαρχίας Αργολίδας, σύμφωνα με το οποίο δη-

μιουργούνται πέντε αίθουσες διδασκαλίας και δύο γραφεία στο κτίριο⁷⁴ – οι αιθουσες έγιναν πέντε, αλλά με άλλη διαρρύμαση.

Κατεδάφιση ή επισκευή; (1965-1987)

Τριάντα πέντε περίοδο χρόνια μετά την προπολεμική διαρρύμαση του κτηρίου, δεν φαίνεται να έγινε η παραμικρή αξιόλογη εργασία για συντήρησή του. Ο σεισμός του 1964 του προξενεί ρωγμές, και τότε, βοηθούσης και της νέας νοοτροπίας του θυμαροποίησης που κανει την είσοδο της και στο 'Άργος, βλέπουν το φως τα πρώτα δημοσιέυματα που αναγνωρίζουν μεν τον καποδιστριακό χαρακτήρα του, ζητούν δε την κατεδάφισή του, ακόμα και μετά την αρνητική απάντηση, γι' αυτό, των Αρχών⁷⁵. Τρία χρόνια αργότερα, ο ίδιος αρθρογράφος δέχεται διαζευκότη παραδίκησης του κτηρίου⁷⁶. Η υπόθεση εμπλέκεται σε «ιστορία» διάνοιξης δρόμου, δυτικά του σχολείου, και σε «εξιοποίηση» οικοπέδων, πράγμα που προκαλεί νέα, αντιφατική αρθρογραφία⁷⁷. Μία δεκαετία αργότερα, τοπικός ιστοριοδίφης, σε απάντηση σύντομου άρθρου μου για την ιστορία του κτηρίου, το αποδίδει όχι στον Καποδιστρία, αλλά στον... Βαρβάκι (βρισκόμαστε σε αιχμή του γώνια για τη διάσωση της τοπικής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, και ο καθένας παιρνει τη θέση που νομίζει ότι του αρμόδιει: ασφαλώς είναι συναφές ότι, των καιρών εκείνων, και με αφορμή κάποιου πασαλέμα των εξωτερικών τοίχων του σχολείου, ξεκολλούν τη μαρμάρινη επιγραφή της βόρειας πλευράς του, που μηνύμενε τον καποδιστριακό χαρακτήρα του, και δεν την τοποθετούν πάλι στη θέση της⁷⁸.

Ευτυχώς αφινιζεται το Υπουργείο Πολιτισμού και τον Αύγουστο του 1980, χαρακτηρίζει «ιστορικό, διατηρητέο μνημείο» το «Καποδιστριακό Σχολείο του 'Αργους», που περατώθηκε το 1831 και είναι από τα λίγα Καποδιστριακά Σχολεία που οώνται σε σχετικά καλή κατάσταση⁷⁹. Ο χαρακτηρισμός γίνεται μετά από πρωτόβουλία του «Πολιτιστικού Ομίλου 'Άργους». Το 1982, με το Προεδρικό Διάταγμα προστασίας του ιστορικού κέντρου του 'Άργους, που προώθησε

το Υπουργείο Χωροταξίας, χαρακτηρίζεται, για δεύτερη φορά το κτίριο ως διατηρητέο⁷⁵.

Ο ισχυρός σεισμός του Φεβρουαρίου 1981 υπήρξε αιωνιός και στο Άργος και προκάλεσε νέες ρωγμές στο κτίριο. Τότε άρχιαν και ο «πρωτοβουλίες» για κεταδόφιση του, με πρώτη ενέργεια τον χαρακτηρισμό του ως επικίνδυνα ετοιμόρροπης οικοδομής, από επιτροπή τριών μηχανικών, των Μ. Νικολακάκη, Κυριάκου Καλημέρη και Κώστα Σαραβάνη, πρόεδρου του Συλλόγου Μηχανικών Αργολιδών και μάλλες πρωτοβουλίες κατεδάφισης της πολιτισμικής κληρονομίας στην Αργολίδα - βλ. και προηγουμένα τεύχη «Αρχαιολογίας», στήλες «Νεοελληνικών βαρβαροτήτων».

Συνάσσεται η σχετική, βαρύγουση, έκθεση της «επικίνδυνα ετοιμόρροπης οικοδομής»⁷⁶ και αρχίζει και η σχετική «κίνηση» από τοπικό φύλλο⁷⁷. Ευτυχώς παρεμβαίνει και πάλι το Υπουργείο Πολιτισμού, που φροντίζει να διενεργηθεί αυτοψία από αρμόδιοτερά πρόσωπα, τα οποία και αποφαίνονται ότι το κτίριο έχει υποστεί ζημιές, αλλά είναι επισκευάσιμο και όχι επικινδύνων ετοιμόρροπο⁷⁸. Με ποντρό της έγγραφα, η Πολεοδομία Ναυπλίου ζητείται από το ΥΧΟΠ να προτείνει στην «Αρχαιολογία» να καταθέσει στην Υπηρεσία μας μελέτη για την άρση της επικινδυνότητας⁷⁹. Το ίδιο τοπικό φύλλο επανέρχεται για την κατεδάφιση του κτιρίου⁸⁰, αρχίζει να συγκινείται και ο αθηναϊκός Τύπος⁸¹. Η Νομαρχία αναγγέλλει διάθεση κονδυλίου για επισκευές και για περιορισμό των αιθουσών **σε τρεις**, όπότε αρχίζει νέα αντιπαράθηση, για αύξηση ή μείωση των αιθουσών, αλλά και για κατεδάφιση του κτιρίου, με παρακονικές, πάντα, ενέργειες του βουλευτή του ΠΑΣΟΚ, λοχαγού Κουτσογιάννη. Κινητοποιούνται τοπικοί σύλλογοι, τα πράγματα τρέναρουν, γίνονται νέες επίσημες ανακοινώσεις για «έργα» μετά την επίσκεψη της Υπουργού Πολιτισμού στο Άργος, το Πάσχα του 1982⁸², ενώ μεθοδεύονται παράδοξες «ανταλλαγές», με πρόσταση του ΟΣΚ, θα δοθεί στο Δήμο όν το χώρος του σχολείου και εκείνος να παραχωρήσει, για ανέγερση νέου σχολικού κτιρίου, το χώρο της... «Παριδικής Χαράς». Η «πρόταση» απορρί-

πεται από το Δημοτικό Συμβούλιο⁸³ Τελικά οι επισκευές αρχίζουν το Νέομβριο του 1983, μετά από κοινό και αποφασιστικό διάβημα όλων των πολιτιστικών σωματείων της πόλης. Τόσο τοπικό σωματείο όσο και ο γράφων⁸⁴ απευθύνουν έγγραφα στο Υπουργείο Πολιτισμού, με τα οποία ζητείται η αποκατάσταση αρχικών στοιχείων του ιστορικού κτηρίου, μετά από επείγουσα μελέτη, που να λαμβάνει υπόψη της και τα ιστορικά στοιχεία. Στα διαβήματα αυτά σταθμώνεται «εμπράκτη παντόνη», δηλαδή δεν έγινε καμία τέτοια μελέτη και αποκαταστάθηκαν, στην αλληλή τους, οι... επεμβάσεις στο κτίριο.

Για τη διεξαγωγή των μαθημάτων, το ποποθετήθηκαν, στο μεταξύ, τρόχοσπιτα στο προαύλιο του σχολείου, που κατά προκάλεσαν... κομματική αντιπαράθεση⁸⁵. Στο τέλος του 1985 ολοκληρώθηκαν οι εργασίες με δημιουργία **έξι αιθουσών** στο εσωτερικό του κτιρίου, αντικατάσταση των αρχικών πέτρινων σκαλών με μαρμάρινα και τοποθέτηση μαρμάρινης επιγραφής για τον καποδιστριακό χαρακτήρα του κτιρίου και μετέστρεψαν την κατασκευή του... 1829. Σχετική δημοσιεύματα μάς στον τοπικό τύπο προκάλεσαν διόρθωση του λάθους, στο χρόνο-ρεκόρ των 10 ημερών⁸⁶.

Τεχνικά στοιχεία

Ο Βαρδούνιώτης, στο άρθρο του του 1914 (βλ. σημ. 1 πρόη. τεύχους) γράφει ότι η καποδιστριακή διοίκηση παραχώρησε, για να κτιστεί το σχολείο, εθνικό οικόπεδο 2986 τ.μ., από τα οποία διατέθηκαν 425 (το κτίριο καταλαμβάνει, σήμερα, 412,5 τ.μ.) για το κτίριο και 2561 για το προαύλιο. Ο Βαρδούνιώτης δίδει και τις διαστάσεις του κτιρίου (27,40 x 15,50 μ. και 6,10 μ. ψώφο), ενώ δεν αναφέρεται διόλου σε άλλο κτίσμα (το οίκημα του δασκάλου). Το Νέομβριο του 1983, όταν έχουν ξεστεί οι σοβαρές του κτιρίου, μετρήσαμε τις διαστάσεις του και τις βρήκαμε 27,50 x 15 μ. Υπάρχουν, σήμερα, 2 πόρτες (βόρεια και νότια πλευρά, στο μέσον τους) και 22 παρθέμα. Βρήκαμε να υπάρχουν ίχνη για άλλα 5 ανοιγόματα, από τα οποία το ένα θα πρέπει να είναι η τρίτη αρχική πόρτα (από τα ανοιγόματα αυτά, δύο εμφανίζονταν στη βόρεια πλευρά, ένα στη δυτική και

δύο στην ανατολική, από τα οποία το ένα στο μέσον της - ίσως εκεί να ήταν η τρίτη πόρτα).

Όπως και για τεχνικά στοιχεία που έχει δώσει για τους Στρατώνες του Καποδιστρία, ο Βαρδούνιώτης παρέχει με μεγάλη προσέγγιση ακριβεῖς διαστάσεις.

Από τα στοιχεία που εκθέαμε συνάντεται σαφώς ότι κτίστηκε, πιθανότατα στο νοτιοανατολικό άκρο του προαυλίου, οίκημα για τον δάσκαλο (με δικό του, χωριό προάυλο), που δεν είναι γνωστό πότε κατεδαφίστηκε. Η παλιά μάντρα και η αρχική πύλη του προαυλίου, στην οδό Δαναού, ανατολικά, που υπήρχαν το 1939 και, σίγουρα, και μετά τον Πόλεμο, κατεδαφίστηκαν αργότερα και δημιουργήθηκε περίβολος με απλά καγκέλλα και χαμηλή μάτρα-υπόβαθρο τους.

Σε έγγραφο του Φανδρίδη της 19-10-1932 (οημ. 47) αναφέρονται ρητά οι τρεις πόρτες του κτιρίου. Τα σημερινά ψηλά και σιδερένια παράθυρα, που αντικατέστησαν τα ξύλινα τα οποία υπήρχαν μέχρι και μετά το 1952, τοποθετήθηκαν άγνωστο πότε ακριβώς και, πάντως, διαπρέθηκαν και μετά τις επισκευές του 1982-85. Κατά τις τελευταίες, και μετά την αφάρεση των σοβάδων, δεν έγιναν ούτε αποτυπώσεις ούτε φωτογραφίσεις της λιθοδομής του κτιρίου. Σύμφωνα με τον «Φειδώνα» της 7-2-86, τη μελέτη «για την αναπαλαίωση του κτιρίου και την ανακίνηση των αιθουσών» πρόσφερε δωρεάν ο μηχανικός (υπομηχανικός) Πέτρος Ψαρρός, εγκατεστημένος στο Άργος. Επινειχε τη προσφορά, αλλά εξαιρετικά συζητήσιμο το αποτέλεσμα. Και, πάντως, δείγμα της νέας αντιλήψης για «αποκέντρωση» αρμόδιοτήτων, αφού εντολέας του έργου ήταν η Νομαρχία Αργολίδας.

Σημειώσεις

25. ΓΑΚ, Γρ. Στρ., φ. 39. Ήνανοφάρο του Βαλλίδου συνοδεύεται από αντίγραφο, στα γαλλικά, της έκθεσης του για την απορρίψη του βαλλίδου.

26. Έγγρ. αρ. 2664 της 14-11-30 (ΓΑΚ, Γεν. Γρ., φ. 25).

27. Φ.90, το κένευμα του Τοποτηρήτη έχει αρ. 1043 περιορισμό 12-11-30.

28. Έγγρ. αρ.1165 της 27-11-30 (ΓΑΚ, Γεν. Γρ., φ. 256).

29. Έγγρ. αρ.1222 της 4-12-30 (ΓΑΚ, Γεν. Γρ., φ. 257).

30. Έγγρ. αρ. 1523 της 16-1-1831 (ΓΑΚ, Θρησκείας, φ. 35).

31. Έγγρ. αρ.1775 της 19-1-31 (ΓΑΚ, Θρησκείας, φ. 35).

32. Έγγρ. αρ.1602 της 26-1-31 (ΓΑΚ, Θρησκείας, φ. 35).

Νοσοκομείο και σχέδια για άλλες κατασκευές στο Αργος

Εσφαλμένη διατύπωση του ίδιου
του **Χάιντεκ** – Βαυαρού και φιλέλ-

ληνα αξιωματικού, ο οποίος από τις ποχές του 1828 ως το καλοκαΐ-

ρι του 1829 είχε αναλάβει την αρμοδιότητα του φορμούροχου Ναυ-

πλίου, με εποπτεία των έργων που γίνονταν και στο 'Άργος –, ή, έστω, εσφαλμένη μετάφραση κειμένων του, συνετέλεσε ώστε, μέχρι σήμερα, να έχει γραφει, ιδιαίτερα από τοπικούς λογίους, ότι κτίστηκε κτίριο νοσοκομείου στο 'Άργος'. Η πραγματικότητα είναι διαφορετική, όπως με ασφάλεια συμπεραίνουμε, πλέον, τόσο από παραβολή σχεδίων της πόλης του 'Άργους (*Devaud και de Borrocziin*) όσο και από στοιχεία του καποδιστριακού αρχείου των Γενικών Αρχείων του Κράτους. Ας δούμε το θέμα από κοντά.

Στην Δ' Εθνοσυνέλευση, που οργανώθηκε στο αρχαίο θέατρο της πόλης (Ιούλιος Αύγουστος 1829), και κατά τη συνεδρία της 19 Ιουλίου, τέθηκε υπόψη της από τον Ανδρέα Μεταλή, μέλος της «Εγκινού Φροντιστριάς» (αντίστοιχου Υπουργείου Στρατιωτικής), **αναφορά του Χάιντεκ με ημερομηνία 3 Ιουλίου**, η οποία απευθύνοταν προς την Κυβέρνηση και αποτελούσε ανακεφαλαίωση και των έργων που είχαν εκτελεσθεί υπό την εποπτεία του². Στο κεφάλαιο αυτής της αναφοράς που επιγράφεται «Επισκευαί και Οικοδομαί, Νοσοκομεία και Στρατώνες» γίνεται μνεία για σύσταση νοσοκομείου στο 'Άργος, δύο φορές. Μεταφρούμε κατά λέξη τα σχετικά αποσάματα:

«Νοσοκομείον εσωτερή, προστή, εἰς Αικρούρινον καὶ Ἀργὸς (...). Εἰς τὸ Ἀργὸς κατοκενθάνει (...), εὐρύχωρον στρατῶν (...), δότε αποτελεσθεῖτε ἵητ με την προσφέρει μιας θεᾶς διὰ το νοσοκομεῖον».

Αλλά και στα «Απομνημονεύματα» του ίδιου, που δημοσιεύθηκαν σε ελληνική μετάφραση πολύ αργότερα³, αναφέρεται, πάλι, ότι:

«Το ιππικό είχε μικρό νοσοκομείον εν Ἀργεί, το οποίο δε ιδρύθηκαν και ον Αικρούρινε καὶ Πάτραις».

Τα στοιχεία που έχουμε εντοπίσει στα Γ.Α.Κ., αλλά και παραβολή του δευτέρου προς το τρίτο σχέδιο της πόλης του 'Άργους, που συντάχθηκαν αντίστοιχα από τον Ντεβέ (Απρίλιος 1829) και τον Ρούντολφ ντε Μπαρότσαν (Μάρτιος 1831), υποδεικνύουν σαφώς ότι άλλο νοσοκομείο δεν υπήρχε στην πόλη, εκτός εκείνου που στεγάσθηκε στο κτίριο πρώην τουρκικού τζαμού, του μόνου που απέμεινε εκεί, το οποίο είχε μετατραπεί, άνωστο πότε ακριβώς αλλά, πάντως, κατά τα χρόνια της Επανάστασης, σε ναό του Αγίου Κωνσταντίνου⁴. Στο σχέδιο Ντεβέ το κτίριο επι-

Το τζαμί-εκκλησία του Αγ. Κωνσταντίνου από Δυτικά. Εμπρός από αυτό ευρήματα προσφάτων ανασκαφών.

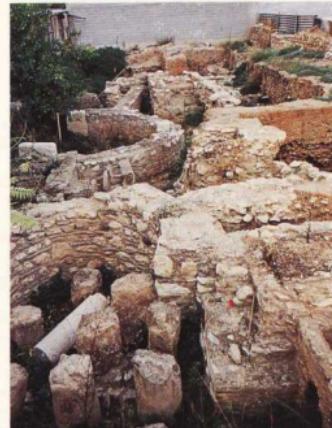
γράφεται ως «Église St. Constantine», ενώ στο σχέδιο της Μπαρότσαν ως «Hôpital». Το γεγονός αυτού ενισχύεται από σαφείς μαρτυρίες στα Γ.Α.Κ. Ας τις δούμε.

Ο τοπικός προύχοντας και αγωνιστής Δημήτριος Περρούκας, κατά την επιδημία πανούκλας, που μάστισε και την περιοχή της Αργολίδας ίδιως κατά την άνοιξη του 1828⁵, είχε διοριστεί «Εφόρος Υγείας» για την περιφέρεια αυτή και αλληλογράφησε πυκνά με την κεντρική διοικητή. Σε έγγραφό του από το 'Άργος, της 15 Ιουνίου 1828, αναφέρεται επανειλημένα στο νοσοκομείο της πόλης, και μάλιστα μνημονεύει το οργανωτικό μέτρο που πήρε να μεταφέρονται οι ασθενείς «εις μίαν άκραν», «εις το Νοσοκομείον», ενώ οι μολυσμένοι «εις το Καθαρτήριον» (που και από άλλο έγγραφο του μαθίνουμε ότι ήταν το «μπεζεστένιον», δηλαδή το κτίριο που ο Τούρκοι είχαν μετατρέψει σε αγορά (μπεζεστένι) και ταχιδρομείο (μεντζίλ-χανέ) του 'Άργους, και το οποίο μετατράπηκε σε Στρατώνα του Ιππικού (Στρατώνες Καποδιστρια)). Σε πίνακα επισυναπόμενο στο έγγραφο του, με θέμα την κατάσταση στην πόλη, ρητά γράφει «Νοσοκομείον 'Άγιος Κωνσταντίνος».

Λίγους μήνες αργότερα, και αφού είχε περάσει η επιδημία, οι δημιούργορεντες του 'Άργους απευθύνον-

ται στον 'Έκτακτο Επίτροπο της Αργολίδας και μεταξύ των άλλων ζητούν⁶:

«...όπως συνεργεία της υπενθείσας σας διακοπή παντόποιαν το να υπάρχῃ Νοσοκομείον η εντάβια εκκλησία του Αγ. Κωνσταντίνου των ήρη ευρικούμενων εντούθιμη τακτικών, πράξης ήτης βεβαιώς θέλει πολλαπλάσιαν πραγματιστέρων την ευχαριστίαν των πολιτών παραπρόσυντων αυτών και ημών με

Τμήμα των πρόσφατων ανασκαφών στο γειτονικό οικόπεδο με θεμέλια και τοίχους κυκλικών κτιρίων της Ελληνο-ρωμαϊκής περιόδου.

Το Τζαρι-Εκκλησία του Αγ. Κωνσταντίνου από Νότια. Το καμπαναριό έχει χτιστεί στη θέση του μιναρέ.

άκρων δυαρέσκειαν τα ευαγή καταστήματα να περιφρονούνται και να γίνονται οικήματα εμπισθών στρατιωτών ...».

επικαλούμενοι τη συνδρομή του για να τάψει αυτή τη χρήση του κτίριου. Ας σημειωθεί, πάντως, ότι τζαμάρια χρησιμοποιήθηκαν κατά την καποδιστριακή περίοδο ως νο-

σοκομεία, ως σχολεία κλπ., και σε άλλες πόλεις (όπως, λόγου χάρη, στο Ναύπλιο και στην Πάτρα), αλλά φαίνεται ότι στο 'Αργος το κτίριο είχε καθιερωθεί στην κοινή γνώμη, ως ναός. Τον Δεκέμβριο η κατάσταση δεν έχει αλλάξει, αφού ο δημογερόντες συντάσσουν λογαριαίους για τη λειτουργία του νοσοκομείου από 5 Αυγούστου μέχρι 10 Νοεμβρίου⁹. Άλλα και το 1829, σε κατάσταση δαπανών που συντάσσει και υποβάλλει τακτικά ο Χάιντεκ, γίνεται μνεία, ακόμα και τρητή, για το «Νοσοκομείο του Ιππικού στο 'Αργος», ονομασία που συναντάται και σε άλλα παρόμοια γυργαφά, ακόμα και του Ιουλίου¹⁰.

Προς το τέλος του επόμενου χρόνου, ο αρχηγός του στρατού Gerard, σε έγγραφό του προς τον Γραμματέα της Επικρατείας, αναφέρει ότι ο αξιωματικός του μηχανικός Θεόδος Βαλλιάνος συνέταξε προϋπολογισμό «για την κατασκευή ενός θεραπευτρίου (Infirmarie) για τους αρρώστους του Ιππικού, μέσα στην εκκλησία του Αγ. Κωνσταντίνου», διδει τα κατάλογο των υλικών που θα απαιτηθούν και προσθέτει ότι, εξαιτίας του χειμώνα και για να προστατευθεί η υγεία των στρατιωτών, θα πρέπει να υποστηρίχει η αίτηση του αυτή στον Καποδιστρία, ώστε να δοσει τις σχετικές διαταγές¹¹. Ο Gerard

επανέρχεται με νέο έγγραφο του¹², ενώ ο ίδιος ο Βαλλιάνος γράφει στον Γραμματέα επί των Στρατιωτικών Ρόδω, αναφέροντας υλικά και επισκευές που χρειάζονται για το κτίριο, και υποβάλλει συνημένα άλλη αναφορά του μηχανικού Στ. Ησαΐα, σταλμένη από το 'Αργος¹³.

Το ότι συνεχίζει να λειτουργεί Στρατιωτικό Νοσοκομείο στο Αργός φαίνεται από καταστάσεις πληρωμών εξόδων του 1831¹⁴ – σε μία από αυτές μνημονεύεται και «φαρμακαποθήκη»¹⁵ –, αλλά και από έγγραφο του Τοποπορητή 'Αργους Ε.Βασιλεάδη ('ενταύθα ευρίσκεται Νοσοκομείον του Τακτικού Ιππικού'), με το οποίο ζητούσες και πρόσθετο «ευρύχωρον κατάλυμα δι' δόλους τους υπό την επίσκεψιν (του γιατρού Αυγουστίου Κλαδίου) ασθενείς στρατιώτας των διαφόρων ταγμάτων», οι οποίοι «κείνται σποράδην εις την πόλιν, ένθεν κακείνεν εις διαφόρους οικίας»¹⁶. Από το έγγραφο αυτό μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το «θεραπευτήριο» που ζητούσε ο Gerard τελικά δεν είχε κατασκευασθεί ή, αντίθετα, διατάθηκε στην κατασκευή του δεν επαρκούσε για τις ανάγκες.

Κατά τα πρώτα χρόνια της οθωνικής εποχής συνεχίζει να συντηρείται νοσοκομείο στρατιωτικό στην πόλη, όπως φαίνεται από καταστάσεις διαφόρων εξόδων της εποχής, αλλά και εξόδων για «επιδορθώσεις» του «βασιλικού Νοσοκομείου εις 'Αργος», όπως το αποκαλούν το 1833¹⁷. Ενώ σε αναφορά του Υπουργού Παιδείας Ιακ. Ρίζου προς τον 'Οθωνα, γραμμένη στα γαλλικά το Σεπτέμβριο του 1834, εκφράζεται η ιδέα να χρησιμοποιηθούν τα κτίρια του «Δημαρχίου Καταστήματος» ως κοιτώνες αρρώστων στρατιωτών, «γιατί είναι, ειδικότερα το κτίριο του δικαστηρίου, διώροφο οικήμα, καλά αεριζόμενο και με γερά πατώματα, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προσωρινό νοσοκομείο, δίχως να βλάπτεται ο αρχικός προσορμός του»¹⁸. Το πρόβλημα του «θεραπευτήριου»-κοιτώνων ασθενών φαίνεται ότι δεν είχε επιλυθεί ακόμη.

Αν δεχθούμε, εν μέρει τουλάχιστον, τα αναφερόμενα από τον Τάσο Τσακόπουλο¹⁹, ίσως ο ναός του Αγίου Κωνσταντίνου συνέχισε να λειτουργεί ως νοσοκομείο για

Απόσπασμα σχεδίου πόλης του Ντεβίλ (Απρίλιος 1829). Η ενδεική είναι «Έκκλησία Αγ. Κωνσταντίνου».

Απόσπασμα σχεδίου πόλης του Ντεβίλ (Μάρτιος 1831). Η ενδεική είναι «νοσοκομείο».

Η εισόδος του τζαμιού-Εκκλησίας Αγ. Κωνσταντίνου (φωτ. Ρ. Ανδρεάδη, 1972 Μουσείο Μπενάκη).

πολλά χρόνια αργότερα. Σε έγγραφα, πάντως, του 1852 γίνεται μνεία για «επισκευή της κυκλικότητης θύρας του πρώτην θεραπευτήριον «Αργούς»²⁰, αλλά δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε σε τι ακριβώς αναφέρεται. Τέλος, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι για κίτρινα, από τα αντιπροσωπευτικότερα της νεοκλασικής, αρχιτεκτονικής στο «Άργος», που βρίσκεται δίπλα στο ναό της Αγίας Αικατερίνης και δυτικότερα από εκείνον του Αγίου Κωνσταντίνου, έχει διατηρηθεί η ονομασία «Τα Σπιτάλια».

Από το καποδιστριακό αρχείο των Γ.Α.Κ. προέρχονται στοιχεία που δείχνουν ότι πρωχώρουσαν σχέδια της καποδιστριακής διοίκησης για επισκευή των υδραγωγείων της πόλης και επέκταση του δικύτου τους²¹, για κατασκευή μεγάρου της Αρχιεπισκοπής, όπως και νέου ναού²², αλλά και κτίριο για το Ελληνικό Σχολείο²³. Οι κατασκευές αυτές ή δεν άρχισαν ή δεν προχώρησαν από το χώρο που δημιουργήθηκε μετά τη δολοφονία του Καποδιστρίου. Πέρα από αυτά, έχουμε εντοπίσει στοιχεία για υπάρχη πρόχειρων κατασκευών ή μετασκευών κάπιων ιδιωτικών ή «εθνικών» μικρών κτιρίων, που χρησιμοποιήθηκαν ως «θεϊκά μαγαζεία», ως φυλακά (;) της μικρής φρουράς στην Τοποτήρησης, ως αποθήκες και ως αχυρωποθήκες²⁴. Δεν στάθηκε, όμως, δυνατό να εντοπίσουμε την ακριβή θέση τους. Από την ιστορία του «Καλλέργειου», που θα διμοισεύσουμε στο μεθεπόμενο τεύχος, και από όσα δημοισεύσαμε μέχρι σήμερα, ανα-

δεικνύεται μία πλευρά των προσπαθειών της καποδιστριακής διοίκησης για οργάνωση του αστικού χώρου, για δημιουργία δοικητικής υποδομής διαρκείας, αλλά και για διαφύλαξη εφεδρεών εθνικής γης, με σκοπό την αντιμετώπιση μελλοντικών αναγκών, λαμβάνοντας υπόψη το φαινόμενο κερδοσκοπίας στη γη ή, πάντως, δημιουργίας υπεράξιας της από τις δημόσιες οικοδομές, φαινόμενο που ήδη από τότε είχε αρχίσει να εκδηλώνεται.

Σημείωση 1. Επίσημο Ι.Ε. Ζευγίνης, στο «Άργος δύο μέσω των αιώνων» (βιβλίο Β: 1968, σελ. 275), αναφέρει ότι ο Καποδιστρός κατασκεύασε στο Άργος και «κοίταξε προσφέρουμενους δια στρατιωτικούς νοσοκομείους που μετά τη δολοφονίαν του κυβερνήτου κατέλαβεν ο Δημόκαλλής και ερχομοποίησες ως οικισμούς των κρατικών αρχαιολογικών μουσείων».

2. Το κέντρο της αναφοράς του Σωκότης, σε ελλήνικη μορφή και δύναμη, ήταν το Καλλέργειο, πρωτεύοντας στην περιοχή της Αργούς. Η Ανδρα Μαρουσάνη, στο «Καποδιστρό της Αλεξανδρούπολης» (βιβλίο της ΑΕΙ, 1982, σελ. 607 και εξ.), έτσι κάνεινταν την Αλεξανδρούπολη το Καποδιστρό της Αργούς. Το ίδιο κέντρο της αυλακών Μάρμουρα αναπομπεύεται τελευταία στην «Αρχεία της ελληνικής Πολιτεύσεως» της πόλης Β', Αθήνα 1973, σελ. 479 και εξ. Σε τοπικό επίπεδο, η έκθεση γνωστή από τη δημοσιεύση των σχετικών αποστολισμάτων στο έργο «Η Νεαπόλη, του Μηχ. Γ. Λαυριανού» (βιβλίο του 1898, σελ. 517 και εξ., και ανατυπωθέν του 1975, σελ. 20 και εξ.).

3. Στο περιόδο «Αρμονίων», τόμος Β': 1901, το σχετικό αποστάσιμο στη σελ. 543.

4. Για το σχέδιο του Ρ. περιηγητών με φωτογραφίες των τεωρούμενων αντιτόπων του, βλ. τη μελέτη μας «Capodistrias et la Planification D' Argos», στο «Bulletin de Correspondance Hellénique» της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών, συμπτήρωση VI, Επιτροπής Αρχαιολογίας 1860. Στην ίδια μελέτη υπάρχουν αναγραφές στην ιδέα της πόλης του σχεδιαστή Νικόλαου Δάγκου, ζητώντας το ίδιο τη συγένεια του οποίου δεν το είχαν εντοπίσει.

5. Πληροφορίες για την Αγ. Κωνσταντίνον υπάρχουν σα σχετικό απηχήμα του Αργυρίου ιστορογράφου Τσούκου Τσούκου, στο περίπτερο τύχους του έργου του «Σωματοφύλακας» της ιστορίας της εκκλησίας της Αργυρούπολης», σελ. 20-23, όπου και αναφέρεται γνωμή του αρχαιολόγου Πιτζή ότι το ίδιο είναι από τα παλαιότερα της πόλης για την ηλικία του στα 1570-1600. Βλ. και δευτερη συμπλήρωση άρθρου μου για τους παλαιότερους ναούς του Άργους συμπλήρωμα σε σύντομο έγγραφο το Τσούκουπολας, με νέες πληροφορίες από

τις πρώτες έρευνές μου στα Γ.Α.Κ. στην τοπική εφημερίδα «Φύρρος» της 5-3-1985 (το κυριότερο άρθρο μου είχε δημοσιεύεται στην περίοδο της 7-8-1985, σελ. 6). Γ.Α.Κ. Εκτ. Επιτρ., φ. 203, Βιβλ. της πόλης των Γ. Γρηγορίου και Γ. Καλογήρου Τσούκου, «Ποικίλης μεταξύστασης την Αργυρόπολη το 1828», στην Πρακτική του Β'. Διεύθυνσης Συνεδρίου Πελοποννησιακών απουόνων (Αθήνα 1981-1982), όπου το σχετικό έγγραφο μηνυούνεται στις σελ. 244-245. Στο άρθρο αυτό αδιστούεται ορισμένο από το αρχειακό άλικο που υπάρχει, άφονοντας επινόησης του καποδιστριακού αρχείου των Γ.Α.Κ.

7. Γ.Α.Κ. Εκτ. Επιτρ., φ. 64, έγγρ. με ημερομηνία 29-10-1828.

8. Γ.Α.Κ. Εκτ. Επιτρ., φ. 73, έγγρ. με ημερομηνία 5-12-1828. Γ.Α.Κ. Γεν. Φροντ. Εγγράφος-καταστάσεων αντιστοιχίας της 1-3-1829 (σελ. 4 - στον φ.37) και της 16-1829 (σελ. 4 - στον φ.47).

10. Γ.Α.Κ. Γεν. Φροντ., σελ. 65, έγγραφο υπογραμμένο από τον Φαρόνικον, με συντημένο ομηρεύμα για αγορά φαρμάκων, στην ιταλική, όπου μεία του «Ospedale Militare». Ημερομηνία και για τα δύο της 15-7-1829.

11. Γ.Α.Κ. Αρχ. Βλαχ., Γεν. Γραμ., φ. 89, έγγρ. με ημερομηνία 10-10-1830.

12. Γ.Α.Κ. Αρχ. Βλαχ., Γεν. Γραμ., φ. 89, έγγρ. της 10-10-1830.

13. Γ.Α.Κ. Γραμμ. Σπρτ., φ.49, έγγρ. της 2-12-1830, και συντημ. του Ηονία της 30-11-130.

14. Β. γ. π. εκείνη της 14-2-1831, στα Γ.Α.Κ. Γραμμ. Σπρτ., φ. 67.

15. Γ.Α.Κ. Γραμμ. Σπρτ., φ.67, έγγρ. με ημερομηνία 24-2-1831.

16. Γ.Α.Κ. Γραμμ. Σπρτ., φ. 106, έγγρ. της 31-8-1831.

17. Β. Γ.Α.Κ. Οικονομία, φάκελος αντιστοιχίας 354 έγγρ. της 16-12-1833 με δύο διαφορετικούς καταστάσεις και συντημένο, 355 έγγρ. της 23-12-1833, πάλι με δύο καταστάσεις και σχετικό έγγραφο, όπου υπογράφεται ως Χριστονικόν νόνον, των τιμώντων μεταρρύθμισης του Ανδρέα Καλλάρροα.

18. Γ.Α.Κ. Θεοφίλος, Λ.57, έγγρ. της 28-9-1834.

19. Γ.Α.Κ. Θεοφίλος, Λ.21, «Οι έργοι των εις πανεπιστήμονα δια το παρόντα που οι τότε πανεπιστήμονες και πανεπιστηματίους σπράτησαν το Αγώνας Δημοκρατίας. Ταύτης της 1798-1875, άλλα κατά την Αθήνα, χάρις εις τας ευγενικούς ενεργείας της μακράτη Ιωάννου Ζωή, υπολογισμού του πεζικού, καθηγούμενος δι' εγκαίνιων μετερράπτη εις Χριστονικόν νόνον, των τιμώντων μεταρρύθμισης του Ανδρέα Καλλάρροα και Έλενης».

20. Γ.Α.Κ. Θεοφίλος, Λ.57, σελ. 33, έγγρ. με ημερομηνία Αθήνα, 26-6-1832, περ. από 14/03 και παραλήπτη την Διάση Μήτρονικού.

21. Ετοί, στο λόγο του Τοποτηρή Ν. Μαριομόρι, κατά τα εγκώντια του Αλληλογνωτικού σχολείου Αργούς (Γ.Α.Κ. Θρησκείας φ.40, όπου και σχετικό έγγραφο του προς τον Καποδιστρία, που το οποία και το σχετικό έγγραφο θεωρεύεται δύο ομηραντικά, ώστε να δημιουργείται στην «Γενική Επιμελεία» της Υπουργείου Εθνικής Αποστολής της Επιτροπής Αγρού της Επιτροπής Αγρού την ίδια ημέραν».

22. Το ίδιο την ημέρα της 11 Ιουνίου, Περιγράφεται και στην «Αγνοίαι» της 15-6-1831 - ανδιά στον Δασκαλόπουλο, λέκτη Κείμενα Πηγαί της Ελληνικής Επανοτάσσεως», με αρ. 944. Το έγγρ. του Καποδιστρίου βρίσκεται στα Γ.Α.Κ. Θρησκείας φ.40. Άλλη αναφορά, σε άλλο έγγρ. του Καποδιστρία με ημερομηνία 9/1830, δείχνει ότι, από την έναρξη της σχεδίου για δημιουργία δικτύου υδροποίησης στην πόλη Γάργαλη, Γεν. Φροντ., φ. 103, έγγρ. με ημερομηνία 22-11-1830, του Νομάρχου Αργυρούπολης και Κορινθίας που την «είναι η Οικουμένης Γραμματίσσας της Επικρατείας» (Γ.Α.Κ. Οικ. φ.350). Για «οπτιστικά φρούρια» ποτεβλήσαμε εις τους δρόμους της πόλης Άργους. Βλ. καταστάσεις του Άλμπρου Ζαΐρου αρχιτεκτόνα της πόλης από το καλοκαίρι του 1830, με ημερομηνία 1831, στα Γ.Α.Κ. Γραμμ. Σπρτ., φ.122.

23. Βλ. αρχ. σε Συνδρομή της Εθνικού Λεύκελους, της 4-3-1832, στα «Αρχεία της Ελλήνης Πολιτείης», όπ. παρ. τόμος Γ', 1974, σελ. 460.

24. Β. σημ.21, έγγρ. Καποδιστρίας της 15-6-1831.

25. Γ. π. π. β. Γ.Α.Κ. Γραμμ. Σπρτ., φ.31 και 148, και Γεν. Φροντ., φ. 69, για τα «μαγαζεία», όπως και Γραμμ. Σπρτ., φ.113, για «αγρυπνοθήκες» και φ.113, 129 και 141 για αποθήκες. Αποδίκεις στο Άργος ποτεβλήσαμε εις τους δρόμους της πόλης Άργους, έναντι της πόλης της Κορινθίας.

26. Βλ. αρχ. σε Συνδρομή της Εθνικού Λεύκελους της 20-23, στα «Αρχεία της Ελλήνης Πολιτείης», όπ. παρ. τόμος Γ', 1974, σελ. 460.

27. Βλ. σημ.21, έγγρ. Καποδιστρίας της 15-6-1831.

28. Γ. π. π. β. Γ.Α.Κ. Γραμμ. Σπρτ., φ.31 και 148, και Γεν. Φροντ., φ. 69, για τα «μαγαζεία», όπως και Γραμμ. Σπρτ., φ.113, για «αγρυπνοθήκες» και φ.113, 129 και 141 για αποθήκες. Αποδίκεις στο Άργος ποτεβλήσαμε εις τους δρόμους της πόλης Άργους, έναντι της πόλης της Κορινθίας.

29. Βλ. αρχ. σε Συνδρομή της Εθνικού Λεύκελους της 21-11-1831, του Νομάρχου Αργυρούπολης και Κορινθίας που την «είναι η Οικουμένης Γραμματίσσας της Επικρατείας» (Γ.Α.Κ. Οικ. φ.350). Για «οπτιστικά φρούρια» ποτεβλήσαμε εις τους δρόμους της πόλης Άργους. Βλ. καταστάσεις του Άλμπρου Ζαΐρου αρχιτεκτόνα του 1830, με ημερομηνία Νοεμβρίου 1831, στα Γ.Α.Κ. Γραμμ. Σπρτ., φ.122.

Βασίλης Κ. Δωροβίηνς

Δικιγόνως-Πολιτικός επιστημόνας-Ιστορικός